

Urda moravica n. sp. z doggeru Chřibů.

Napsal Dr. M. Remeš. (S tabulkou.)

Zkameněli stejnonožci jsou zkameněliny vzácné. Pokud českých zemí se týče, známe dosud jenom *Archaeosphaeroma Friči-Novák* z českých třetihor; z moravského tithonu popsal jsem v posledních letech některé zvláště vzácné a zajímavé stejnonožce totiž: *Palaeosphaeroma Uhligi* z tithonského vápence od Skaličky u Hranic a *Sphaeroma strambergense* z tithonu štramberského.¹⁾ Mám z vápence štramberského několik předních částí stejnonožců, k rodu *Palaeosphaeroma* příslušných, které nepochybně patřily k rozličným druhům. Také o nich podal jsem veřejnosti zprávu.²⁾ K těmto vzácným pozůstatkům dávné zvířeny družil se další nález, učiněný panem Dr. Josefem Oppenheimerem, asistentem německé techniky brněnské v doggeru Chřibů roku 1905.

Nálezce mi onen exemplář, uložený nyní ve sbírce univerzitního geologického ústavu ve Vídni, ochotně přenechal k podrobnému studiu, začež mu zde vzdávám své díky.

Nejdříve třeba podati zprávu o nalezišti podle pojednání Oppenheimerova.³⁾

Na „Holém kopci“, 3¹/₂ km jižně od Koryčan, v malé jámě, která byla kdysi vykopána za účelem dobývání vápence k pálení vápna, nyní však pro nedostatek potřebného materiálu je opuštěna, našel tmavohnědou břidličnatou horninu se zkamenělinami, z nichž *Posidonomya alpina* Gras. význačná je pro dogger. Podle

¹⁾ „Über *Palaeosphaeroma Uhligi*, eine neue Assel aus dem Tithon von Stramberg.“ (Nachträge zur Fauna von Stramberg. III.) — Über eine neue Assel-*Sphaeroma strambergense* n. sp.“ ib. V.

²⁾ Weitere Bemerkungen über *Palaeosphaeroma Uhligi* und die Asseln von Stramberg“. ib. VII.

³⁾ „Ein neues Doggervorkommen im Marsgebirge.“ Von Josef Oppenheimer. (Verhandlungen der k. k. geolog. Reichsanstalt 1906. N. 5. pag. 135—140.

exemplářů *Oppelie* ze skupiny *Oppelia fusca* (ovšem velmi nedokonale zachovalých) a *Perisphinctes* cfr. *Ybbsensis* Jüssen považuje Oppenheimer za pravděpodobné, že tu jde o vrstvy Bath-Klauss'ské = hnědému jurovi ϵ . Uvedená brídlíčnatá hornina otevřena je v rozsahu $2\frac{1}{2}$ metru a reprezentuje se jako velký balvan, obklopený balvany menšími a zabalený jako pláštěm konglomeráty starších třetihor. Mezi zkamenělinami doggeru jmenuje Oppenheimer také stejnonožce (isopoda) „der der Gattung *Urda* aus dem Solenhofener Schiefer nahe zu stehen scheint.“ O něm pojednávám obšírněji v této stati.

Zbytky zkameněliny zachovaly se na dvou plotnách, z nichž jedna obsahuje hlavu a přední část, střed v otisku negativním, pak zadní část těla. Na druhé plotně je jenom stopa hlavy a přední části viditelná, potom je tu zachovalá část střední a negativní otisk zadní. Na připojené tabulce podávám fotografii úplnější plotny ve skutečné velikosti, pak fotografii obou ploten v $1\frac{1}{2}$ násobném zvětšení, konečně rekonstrukci celého živočicha, pořízenou pod mým dozorem panem prof. Cihelkou v Olomouci. Tento obrázek byl nutný, poněvadž mnohé detaily nejsou na fotografii dostatečně zřetelné. Proto bylo záhodno spojití podrobnosti obou ploten v jednom celku. Celý živočich měří asi 23 mm v délce, největší šířka bez epimerálních částí = 5 mm. Hlava, jak pověděno, pouze na jedné plotně zřetelně viditelná, má tvar lichoběžníka. Skládá se ze střední části a ze dvou postranních očí. Na prostřední možno přesně rozeznati přední oblouk do předu vypouklý, v pravo i v levo ostře končící; po každé straně pak konkávní výkrojek pro oko. Vzadu je střední část dosti ostře, rovněž podobným obloukem ohraničena. V postranních výkrojcích leží zbytky očí, velké ledvinovité skvrny, sahající do zadu přes rozsah hlavy. Zřetelnější kresby nemožno na prostřední části viděti, jenom střed vykazuje jakési nezřetelné čárky, podobné těm, které zobrazil Kunth na tab. XVIII., obr. 1., a označil písmenem f jako „4 Linien von unbekannter Deutung.“¹⁾ Oči byly velké, to je jisté; facett není však na nich viděti. Jedno jeví se býti vypoukljším, druhé plochým — je to patrně jen část jeho. Před

¹⁾ A. Kunth: Über wenig bekannte Crustaceen von Solenhofen. (Zeitschrift der deutschen geologischen Gesellschaft. 1870. XXII. Band. 4. Heft pag. 771—802.)

popsanou střední části hlavy je plocha, obklopená dvěma silnějšími u kořene tlustšími, do předu užšími oblouky, vybihajícími od očí. Považuji tyto útvary za kusadla a obklopenou jimi část za horní ret, který ovšem od horniny nemožno odlišiti. Malá ploška vzadu na střední části hlavy je nepochybně článek hrudní, a sice ten, který bývá s hlavou srostlý. Kunth praví, že bývá plochá rýha, od hlavy jej dělicí, jen naznačena.

Hruď (Thorax). Při prvním pohledu zdá se nám, že je složena jenom ze tří širokých segmentů. Ohledáme-li však blíže horní z nich, tu shledáme, že podle postranních výčnělků a některých pruhů na jeho ploše, rozdělen byl asi ve tři příčné části. První od druhé je oddělena nezřetelně, za to zřetelnější je příčná, vlnitě prohnutá čára, dělicí druhou část od třetí. Dle toho můžeme souditi, že hruď našeho exempláře byla vytvořena zajisté alespoň pěti segmenty, což souhlasí s údaji Kunthovými, který tento počet pro články hrudi rodu *Urda* udává. Že vidíme na moravské *Urdě* jenom 3 segmenty zřetelně, tomu není třeba se diviti. Kunth vyšetřoval několik exemplářů ze *Solenhofenu* a našel vždy pravidelný počet 5. Jednou mohl na nich napočítati jen 4, jindy 5 segmentů. Patrně počet článků závisí mnohdy na zachování zkameněliny. Protože těla těchto tvorů jsou v hornině smáčkuta, mohlo se snadno státi, že dva segmenty nad sebe se posunuly a tak spolu stlačeny byly. U Kunthových exemplářů je ze tří zadních článků hrudních každý dvakrát tak dlouhý, jako jeden z prvních dvou, u našeho exempláře vynikají velikostí dva poslední. Tyto mají na přední kloubní straně prohloubenou čáru, jak ji také na solenhofenských exemplářích vidíme. Že na segmentech hrudních byly epimerální plotničky, je jisto; nejsou však tak zřetelné, aby bylo možno o jich tvaru blíže se vysloviti.

Zadní část těla má šířku o něco menší hrudi a složena je ze sedmi článků, z nichž šest je poměrně úzkých bez epimer, ale které končí po stranách trny, poněkud do zadu obrácenými. Poslední tvoří velkou, přibližně čtyřhrannou, zakulacenou ploutev ocasní.

Stopy přívěsků jsou na exempláři patrný. Po stranách hrudniku viděti zbytky nožek, které byly složeny z několika částí a končily krátkým drápkem. Na ocasní ploutvi zřetelné jsou otisky vejčitých lamel, jaké též Kunth popsal.

Skulptura je na hrudi a zadní části těla zachovalá. Tvoří ji malé hrbolky v řadách seskupené. O negativním otisku hrudi je těžko se vysloviti, jak hrbolky jsou na něm uspořádány. Za to lze stanoviti, že na člácích zadní části těla jsou tyto řady podélné, do předu poněkud konvergující, na ocasní ploutvi mají směr více vodorovný, zprohýbaný.

Popsaný živočich má známky, které jsou charakteristické pro rod *Urda*, Kunthem stanovený. Od jeho exemplářů liší se tvarem hlavy a odchylnou velikostí segmentů hrudních. Mimo to je na moravském exempláři skulptura zachovalá, což u solenhofenských *Urd* není; také je moravský menší. U druhu *Urda rostrata* Münst. obnáší délka 36—42 mm, největší šířka na hrudi 8—10 mm bez epimerálních částí; při *Urda punctata* Münst. sp. zjištěna délka 52 mm, šířka 15 mm. *Urda moravica* nalezena v doggeru moravském, je tedy starší a předchůdcem druhů solenhofenských. Tím vším je odůvodněno zvláštní její postavení, které jí v této stati dáno.

Vysvětlení k tab. I.

Obr. 1. *Urda moravica* nov. spec. v přirozené velikosti.

Obr. 2. Týž jedinec půldruhkrát zvětšený.

Obr. 3. Protější otisk téhož individua na ploše plotny odloučené do plotny, na níž je obr. 2.

Obr. 4. Rekonstrukce druhu *Urda moravica* nov. spec.

Résumé.

***Urda moravica* n. sp. aus dem Dogger des Marsgebirges.**

Das in diesem Aufsatz beschriebene Fossil wurde im Jahre 1905 von Josef Oppenheimer im Marsgebirge gefunden. Es ist auf zwei Gesteinsplatten erhalten. Man kann an ihm die von Kunth für die Gattung *Urda* angegebenen Hauptmerkmale unterscheiden. Der Körper ist gestreckt, Kopf quadratisch, die sehr grossen Augen nehmen die ganze Länge des Kopfes ein. Die grosse Oberlippe von zwei kräftigen Mandibeln umgeben. Am Thorax sieht man drei grosse Segmente, doch ergibt die nähere Betrachtung, dass das obere ursprünglich wohl aus drei Querteilen zusammengesetzt war. Daraus können wir schliessen, dass die Zahl der Brustsegmente 5 war. Reste von Epimeren sind vorhanden.

Dr. M. Remeš: *Urda moravica* n. sp. z doggeru Chřibů.

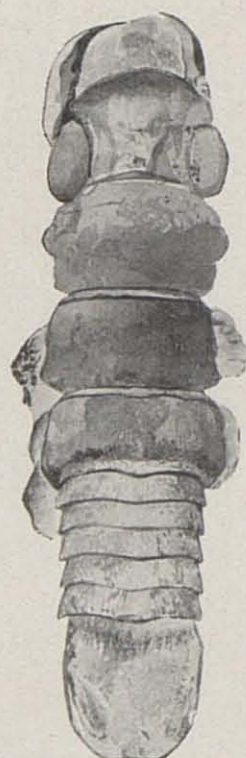
Obr. 1.

Obr. 2.

Obr. 3.

Obr. 4.

Der Hinterleib hat eine etwas geringere Breite, als der Thorax und besteht aus 7 Teilen, von den die ersten 6 verhältnissmässig eng, ohne Epimeren, jedoch mit seitlichen, etwas nach rückwärts gerichteten Dornen versehen sind. Das letzte Segment bildet eine grosse Schwanzflosse, wie sie bei Isopoden vorkommt. Reste von Anhängen sind vorhanden: an den Seiten des Thorax den aus mehreren Teilen bestehenden, mit einem Nagel endenden Füssen entsprechend; an der Schwanzflosse sind es deutliche „eiförmige Lamellen“, wie sie von Kunth erwähnt werden. Die Skulptur, welche am Thorax und Hinterleib erhalten ist, besteht aus kleinen, in Reihen angeordneten Höckern. Am negativen Abdruck des Thorax kann man nicht entscheiden, wie die Höcker angeordnet sind, wohl aber auf den Segmenten des Hinterleibes. Hier bilden sie Längsreihen, welche nach vorne etwas konvergieren; auf der Schwanzflosse ist ihre Richtung mehr horizontal, verbogen.

Von den Exemplaren aus dem lithographischen Schiefer des weissen Jura unterscheidet sich die mährische Form durch ihre geringere Grösse, die Form des Kopfes, Grössenverhältniss der Brustsegmente. Ferner ist an ihr eine deutliche Skulptur nachweisbar, was bei den Arten des weissen Jura nicht der Fall ist. Endlich stammt unsere Form aus dem Dogger und zwar nach Oppenheimer aus den Bath- Klausschichten = brauner Jura ε .

Alles das dürfte wohl die Sonderstellung, welche ich dem Fossil hier gegeben habe, rechtfertigen.

Erklärung zur Taf. I.

Fig. 1. *Urda moravica* nov. spec. in natürlicher Grösse.

Fig. 2. Dieselbe ein einhalbmal vergrössert.

Fig. 3. Gegendruck desselben Individuums auf der von der vorhergehenden weggespaltenen Gesteinsplatte.

Fig. 4. Die rekonstruirte *Urda moravica* nov. spec. nach den auf beiden Gesteinsplatten verteilten Merkmalen.